

doi: 10.3935/rsp.v22i3.1338

SIROMAŠTVO I DOBROBIT DJECE PREDŠKOLSKE DOBI U REPUBLICI HRVATSKOJ

**Zoran Šućur, Marijana Kletečki Rado-
vić, Olja Družić Ljubotina i Zdenko Ba-
bić**

Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku,
2015., 216 str.

U Hrvatskoj je u posljednjih dvadese-
tak godina objavljen zavidan broj studija
i istraživanja o općim obilježjima, uzro-
cima i mogućnostima smanjivanja siro-
maštva, ali su pomalo izostale sustavne
analize socioekonomskog položaja pojedinih
društvenih ili dobrih skupina, kao na
primjer djece predškolske dobi. Tim istra-
živača pod vodstvom Zorana Šućura vrlo
je uspješno popunio navedeni nedostatak
pripremanjem publikacije *Siromaštvo i do-
brobit djece predškolske dobi u Republici
Hrvatskoj*¹. Knjigu je 2015. objavio Ured
UNICEF-a za Hrvatsku iz Zagreba. Izvršna
urednica publikacije je Đurđica Ivković.

Šućur, Kletečki Radović, Družić Ljubo-
tina i Babić pojašnjavaju kako je cilj nji-
hovog istraživanja bio utvrditi raširenost
siromaštva među djecom predškolske dobi
te procijeniti utjecaj gospodarske krize na
njihov materijalni položaj. Također je bilo
važno utvrditi skupine predškolske djece
koje su izložene povećanom riziku od si-
romaštva, analizirati konkretne životne uv-
jete siromašne djece te proučiti strukturu
dohotka kućanstava siromašne predškolske
djece i utjecaj socijalnih transfera na sman-
jivanje njihova siromaštva.

Siromašna djeca imaju povećanu opa-
snost od nepovoljnih kognitivnih, fizičkih i
drugih neželjenih posljedice, a takvo se si-
romaštvo lako prenosi s roditelja na djecu.
U mnogim zemljama EU-a tijekom gospo-
darske krize stope relativnog siromaštva
djece povećale su se i često premašile stope
siromaštva ukupnog stanovništva.

Osim kraćih uvodnih napomena, knjiga
se sastoji od 4 poglavlja. U uvodnim napo-
menama ističe se kako je više razloga po-
jačanog zanimanja istraživača, stručnjaka i
javnosti za siromaštvo djece u ranoj dobi.
To je uvjetovano činjenicom da djeca u
intelektualnom i tjelesnom pogledu imaju
samo jednu šansu za optimalan razvoj, s
tim da se razvojni ishodi djece vrlo teško
mogu popraviti naknadnim poboljšanjem
ekonomskog položaja obitelji. Zato odgo-
varajući uvjeti za razvoj djece i sprječava-
nje da ona trpe zbog siromaštva imaju
veliko značenje za sprječavanje nastanka
dugoročnih štetnih posljedica i njihovog
prenošenja na iduće naraštaje.

Nakon uvoda, izložen je pregled ključ-
nih teorijskih polazišta i pristupa istraživa-
nju siromaštva djece. Ujedno su pojašnjene
posljedice siromaštva u ranom djetinjstvu
te se izlaže konceptualni okvir za analizu
i mjerenje dječje dobrobiti. Siromaštvo
općenito znači nedostatak resursa i nemo-
gućnosti ostvarivanja uvjeta za dostojan i
samostalan život. Bez obzira na dob, rod ili
etničku pripadnost, siromašne osobe često
imaju zajedničke uzroke i posljedice tog
problema. Nedostatak zdravstvene zaštite,
neuključenost ili *ispadanje* iz obrazovanja
te povezana stigmatiziranost posebno su
opasne za djecu koja su i kad porastu neri-
jetko *zarobljena* u siromaštvu.

¹ Knjiga je dostupna na mrežnoj stranici: www.unicef.hr/upload/file/402/201119/FILENAME/Publikacija_Siromastvo_Unicef_2015_online.pdf.

Autori pobliže objašnjavaju više teorijskih polazišta i pristupa istraživanju siromaštva djece, pri čemu je posebice zanimljiv model rizika i otpornosti. Prema njemu, na pozitivnu prilagodbu djece koja žive u ekonomskoj deprivaciji presudno utječu majčina toplina, poticanje aktivnosti i temperament djeteta. Posljedice siromaštva razlikuju se s obzirom na dobne skupine djece, pa tako postoji rano i kasno djetinjstvo te rana i kasna adolescencija. Ova razdoblja obilježavaju razvojni izazovi koji zahtijevaju prilagodbu na biološke, psihološke i socijalne promjene, tako da siromaštvo može različito utjecati na pojedine pokazatelje dječjeg blagostanja.

U drugom poglavlju prikazani su rezultati analize dohodovnog siromaštva i materijalne deprivacije predškolske djece u Hrvatskoj te je izložena ocjena utjecaja gospodarske krize na siromaštvo kućanstava s predškolskom djecom. U analizi su se koristili podaci iz Ankete o potrošnji kućanstava i Ankete o dohotku stanovništva iz 2010. koje provodi Državni zavod za statistiku. Navedene ankete reprezentativne su na nacionalnoj razini i redovito se provode na uzorku privatnih kućanstava. Kriza je nepovoljnije utjecala na materijalno blagostanje djece predškolske dobi nego na ukupno stanovništvo. Stope relativnog siromaštva predškolske djece do 2010. godine uglavnom su bile ispod nacionalnog prosjeka te je od 2006. do 2010. između 14% i 18% predškolske djece živjelo ispod praga siromaštva određenog kao 60% medijana nacionalnog dohotka. U 2011. i 2012. godini stope siromaštva djece do 5 godina porasle su na 21% do 22% i tako su bile nešto iznad nacionalnog prosjeka. Pritom se najviše pogoršao materijalni položaj kućanstava u kojima živi troje i više predškolske djece te kućanstava s predškolskom djecom u kojima je zaposlen samo jedan član kućanstva.

Rizik od siromaštva predškolske djece u najvećoj mjeri ovisi o zaposlenosti, obrazovanju i zdravstvenom statusu roditelja, vrsti naselja u kojem žive, tipu obitelji i broju ovisne djece. Iznadprosječne stope relativnog siromaštva u Hrvatskoj imaju predškolska djeca iz kućanstava bez zaposlenih osoba (više od polovine te djece živi ispod praga siromaštva), iz jednoroditeljskih obitelji i obitelji s većim brojem ovisne djece te iz seoskih naselja. U najnepovoljnijem položaju su predškolska djeca koja žive u kućanstvima bez zaposlenih osoba ili u kućanstvima u kojima se roditelji i odrasli isključivo bave poljoprivredom. Tako svako treće siromašno predškolsko dijete živi u obiteljima u kojima nema zaposlenih ili u obiteljima u kojima se roditelji bave isključivo poljoprivredom.

Kućanstva siromašne predškolske djece imaju ne samo više stope dohodovnog siromaštva od kućanstava nesiromašne predškolske djece, nego trpe i od više razine stambene i materijalne deprivacije, što podrazumijeva nemogućnost kupovine kućanskih i drugih dobara, nemogućnost sudjelovanja u uobičajenim dječjim aktivnostima ili nedostupnost usluga za djecu. Materijalna deprivacija posebno se očituje u području svakodnevnih životnih aktivnosti te tako gotovo 95% siromašne predškolske djece živi u kućanstvima koja si ne mogu priuštiti tjedan dana godišnjeg odmora izvan kuće, a više od polovine živi u kućanstvima koja kasne s plaćanjem najamnina, režija ili rata kredita.

U trećem, najopsežnijem, poglavlju posebno se razmatra siromaštvo i dobrobit predškolske djece čiji su roditelji korisnici socijalne pomoći. Socijalni transferi imaju važnu ulogu u strukturi dohotka i smanjivanju siromaštva predškolske djece. Dok skupina obiteljskih naknada – dječji doplaci, porodiljne naknade, pomoć za opremu novorođenčeta, alimentacija, stipendije i

davanja za školovanje – čini jednu desetinu kućanskog dohotka nesiromašne djece, u kućanstvima siromašne predškolske djece njihov udio je mnogo veći i iznosi nešto manje od petine kućanskog dohotka. Stopa rizika od siromaštva predškolske djece bila bi dvostruko veća kada njihova kućanstva ne bi ostvarivala pravo na mirovine i druge socijalne naknade, pri čemu ostali socijalni transferi značajnije smanjuju stopu rizika od siromaštva nego mirovine. Socijalni transferi bez mirovina najviše smanjuju stope siromaštva predškolske djece u kućanstvima bez zaposlenih članova, u jedno-roditeljskim obiteljima i u obiteljima koje imaju samo jednog zaposlenog člana. Vrlo malen udio (manje od 10%) predškolske djece – čije obitelji koriste socijalnu pomoć – uspijeva *izaći* iz relativnog siromaštva.

Obitelji siromašne djece često nemaju dovoljno sredstava za podmirenje svakodnevnih obveza, a posebno je nepovoljan položaj romskih obitelji. Tako je preko polovine romskih roditelja te više od 70% roditelja s predškolskom djecom koji primaju pomoć za uzdržavanje ili jednokratnu novčanu pomoć izjavilo kako su u posljednjih godinu dana posuđivali novac od članova šire obitelji ili prijatelja da bi podmirili svakodnevne potrebe i obveze. Približno je polovina kućanstava korisnika socijalne pomoći s predškolskom djecom kasnila dulje od jednog tromjesečja s plaćanjem komunalija i otplatom kredita, a više od polovine kućanstava korisnika pomoći za uzdržavanje zbog financijskih razloga smanjilo je korištenje komunalnih usluga. Petini kućanstava korisnika socijalne pomoći s predškolskom djecom bile su isključene neke od komunalnih usluga zbog nemogućnosti plaćanja računa. Bez obzira na nepovoljan materijalni položaj, dio korisnika socijalne pomoći sebe ne smatra siromašnim jer termin *siromašan* ima negativnu stigmatu koju oni ne želi prihvatiti.

U razmatranju materijalne deprivacije, autori u ovom istraživanju smatraju da je osoba deprivirana ako si ne može priuštiti četiri i više pokazatelja s liste nužnih pokazatelja. Za razliku od dohotka koji se mjeri na razini kućanstva, deprivacija se mjeri na razini pojedinih članova kućanstava, odnosno u ovom istraživanju odnosi se na roditelje i predškolsku djecu. Kod utvrđivanja deprivacije siromaštva djece važno je uključiti i one pokazatelje koji se odnose na specifične potrebe djece, kao što su mogućnost posjedovanja igračkica, slikovnica i drugih dobara za djecu, mogućnost organiziranja posebnih proslava u obitelji poput dječjih rođendana, mogućnost uključivanja u glazbene, sportske i druge aktivnosti u slobodno vrijeme, mogućnost odlaska s obitelji na odmor izvan mjesta stanovanja i dr.

Autori su ustanovili kako je stopa dohodovnog siromaštva i materijalne deprivacije roditelja slična u uzorku svih korisnika pomoći za uzdržavanje, ali u poduzorcima postoje određene razlike. Tako je kod roditelja s djecom s teškoćama u razvoju stopa materijalne deprivacije roditelja veća za gotovo 8 postotnih bodova od stope dohodovnog siromaštva. Pritom se mogu razlikovati stope materijalne deprivacije roditelja i predškolske djece u istom kućanstvu, odnosno u istom kućanstvu mogu biti materijalno deprivirani roditelji, ali ne nužno i djeca ili obratno. Materijalna deprivacija i raspoloživi dohodak su povezani, ali ne postoji njihovo potpuno preklapanje. Razlog nepotpunog preklapanja dohodovnog siromaštva i materijalne deprivacije u tome je što pojedinci mogu posjedovati materijalna dobra koja su rezultat ne samo trenutačnog nego i prijašnjeg akumuliranog dohotka. U Hrvatskoj najsiromašniji i najčešće materijalno deprivirani su romske roditelji i predškolska djeca. Romskim depriviranim roditeljima u prosjeku nedostaje

više od 50% pokazatelja deprivacije koji se smatraju nužnima za minimalno pristojan život, a romskoj predškolskoj djeci više od 44% pokazatelja neophodnih za dječji razvoj.

U ispitivanju stavova o materijalnom položaju roditeljima je u ovom istraživanju ponuđen set od 23 pitanja o specifičnim dobrima i aktivnostima za koja su procjenjivali (1) u kojoj su mjeri različita dobra i aktivnosti nužni za optimalan razvoj djeteta i (2) mogu li ih priuštiti svom djetetu predškolske dobi. Riječ je o pokazateljima koji se odnose na prehranu djece; dostupnost odjeće i obuće; posjedovanje kreveta, igračka i edukativnih materijala; sigurnost; sudjelovanje u određenim aktivnostima za djecu i obitelj i dostupnost usluga. Svi se roditelji slažu kako je za optimalan razvoj djece nužno osigurati barem jedan topli obrok tijekom dana, tri obroka dnevno te svježe voće ili povrće jednom dnevno. Dobiveni podaci pokazuju da samo oko 3% nema mogućnost svom djetetu osigurati jedan topli obrok dnevno, ali je stanje osjetno lošije kod romskih obitelji i roditelja djece s teškoćama. Siromašni roditelji vrlo često navode teškoće vezane uz osiguravanje odjeće i obuće za djecu te ističu potrebu djece da izgledaju lijepo i da se odijevanjem mogu uklopiti u društvo vršnjaka. Što se stambenih uvjeta tiče, obitelji korisnika socijalne pomoći, koje žive u podstanarstvu ili u neodgovarajućim prostorima, poput napuštenih gradskih prostora i baraka, najčešće su bez pristupa najvažnijim komunalnim uslugama, poput struje i vode. Siromašni roditelji svjesni su važnosti da je netko uz dijete predškolske dobi, ali često ga ostavljaju samog jer ne mogu platiti za tu uslugu. Djeca iz siromašnih obitelji uglavnom imaju slabiji pristup kognitivno-stimulirajućim aktivnostima u odnosu na djecu iz nesiromašnih obitelji, češće napuštaju sustav obrazovanja već u

osnovnoj, a posebice u srednjoj školi, što utječe na njihovu slabiju zapošljivost kad odrastu i gotovo osuđenost na *zarobljenost* u siromaštvu. Naravno, uz odgovarajuće poticaje i okruženje, siromašna djeca mogu postizati i postižu dobre i iznadprosječne obrazovne rezultate.

Najkraće, siromašna djeca znatno oskudijevaju i deprivirana su u području prehrane, posjedovanja odjeće i obuće, specifičnih stvari i igračaka za djecu, sužene su im mogućnosti sudjelovanja u aktivnostima za djecu i obitelj, kao i ograničena dostupnost usluga namijenjenih djeci. Materijalna deprivacija češća je u višečlanim obiteljima, koje imaju troje i više djece, koje žive u ruralnom području i kod djece u dobi od 3 do 4 godine.

U kvalitativnom istraživanju viđenja roditelja djece predškolske dobi koji žive u siromaštvu, ispitanici ističu sve teškoće i prepreke u osiguravanju osnovnih životnih potreba djece, pri čemu je zadovoljavanje potreba predškolske djece u obitelji na nižoj razini u odnosu na djecu školske dobi. Roditelji uglavnom vrlo teško mogu osigurati i osnovne životne potrebe svoje djece, poput adekvatne prehrane. Upozoreno je na poteškoće u opremanju djece primjerenom odjećom i obućom, pri čemu ulazak u školu predstavlja ključni trenutak u kojem siromašno dijete prestaje koristiti staru, naslijeđenu ili dobivenu odjeću i obuću te po prvi put osjetiti što znači kad se nešto novo kupi samo za njega. Iako su i roditelji slabijeg materijalnog stanja svjesni značaja programa ranog odgoja i obrazovanja, usluga vrtića im je često preskupa i nedostižna.

Društvo u cjelini je odgovorno da ulaže u razvoj sve djece, a posebno da zaštititi prava i interese onih koji su ranjivi i u riziku socijalne isključenosti. Stoga se u četvrtom poglavlju pozornost posvećuje mjerama i politikama poboljšanja materijalne i socijalne dobrobiti predškolske djece. U uvje-

tima visoke nezaposlenosti i nepovoljnih gospodarskih kretanja, često se ograničavaju ili smanjuju raspoloživa sredstva za socijalnu skrb i zaštitu. Stoga se tu javlja složeno pitanje kako u uvjetima restriktivnih javnih politika prolaze djeca i programi usmjereni na pomoć obitelji s djecom? Sustav socijalne zaštite u uvjetima gospodarske krize u EU djelovao je kao određeni *amortizer* teškoća te je omogućio da realni dohoci kućanstava padaju sporije od BDP-a. Većina zemalja koje su razvile programe obuhvatne socijalne zaštite proširile su pokrivenost i razinu naknada postojećih socijalnih programa. Uz izuzetak Velike Britanije, udio socijalnih troškova u BDP-u u svim je zemljama EU-a povećan ili je barem zadržan u istom opsegu. U ovom dijelu teksta je prikaz strateških dokumenata vezanih uz poboljšanje položaja djece predškolske dobi te pregled mjera socijalne politike namijenjenih povećanju dobrobiti djece i obitelji. Prema podacima Eurostata, Hrvatska je izdvajala prilično malo (oko 1,6% BDP-a) za zaštitu obitelji i djece.

Ova vrijedna publikacija završava mjerama i preporukama dobivenim na temelju istraživačkih nalaza. One su grupirane u nekoliko glavnih kriterija. Tu se među ostalima naglašava potreba unaprjeđenja pristupa tržištu rada za roditelje, važnost novčanih naknada (socijalnih transfera) za djecu i obitelji, nužnost osiguravanje odgovarajućih stambenih uvjeta i lokalne infrastrukture, neophodnost razvoja usluga predškolskog odgoja i obrazovanja, socijalnih i zdravstvenih usluga za djecu i obitelji s djecom te se ističe sveobuhvatno senzibiliziranje stručne i opće javnosti za probleme siromaštva djece predškolske dobi. Završna je poruka knjige kako siromašnim roditeljima i djeci treba omogućiti da aktivno sudjeluju i uključuju se u predškolskim, zdravstvenim i socijalnim ustanovama u

donošenje odluka koje su važne za njihov život i dobrobit.

Autori su više nego uspješno ostvarili složenu zadaću da na temelju znanstvenih metoda ostvare dojmljiv uvid u promatranu temu i predlože potrebne, vrlo konkretne, mjere za ublažavanje dječjeg siromaštva u nas. Taj oblik siromaštva promatraju s različitih motrišta, pri čemu odgovarajuću pozornost usmjeravaju i na pojam materijalne deprivacije. Na cjelovit način provedena je izuzetno korisna analiza dobrobiti predškolske djece koristeći se podacima koji su dobiveni temeljem kvantitativnog i kvalitativnog istraživanja te zahvaljujući različitim drugim izvorima, poput roditelja i socijalnih radnika.

Predrag Bejaković
Institut za javne financije

doi: 10.3935/rsp.v22i3.1347

O ZDRAVSTVU IZ EKONOMSKE PERSPEKTIVE

Maja Vehovec (ur.)

Ekonomski institut, Zagreb, 2014., 356 str.

Zbornik radova urednice Maje Vehovec, u izdanju Ekonomskog instituta u Zagrebu, rezultat je dvogodišnjeg istraživačkog projekta analize zdravstvenog sustava. Zbornik iz ekonomske perspektive pruža analizu zdravstvenog sustava u Hrvatskoj, u aspektima financiranja zdravstvenog sustava, posebice u kontekstu krize i reformi, zdravstvenog osiguranja, obilježja zdravstvene potrošnje te učinkovitosti i kvaliteti